

Szertartás-musical. Iglódi István: *Godspell*, 1990

TÓTH GÁSPÁR ANDRÁS

Az előadás adatai

Cím: *Godspell*. *Bemutató dátuma:* 1990. szeptember 27. *Bemutató helyszíne:* Várszínház. *Rendező:* Iglódi István. *A rendező munkatársa:* Szarka János. *Zeneszerző és dalszövegíró:* Stephen Schwartz. *Szöveg:* John-Michael Tebelak. *Fordító:* Sinka Erika. *Dalszövegek:* Gebora György. *Táncok:* Devecseri Vera. *Mozgás:* C. Nagy István. *Zenei vezető:* Fekete Mari. *Dramaturg:* Márai Enikő. *Díszlet:* Benedek Péter m.v. *Jelmez:* Rátkai Erzsébet m.v. *Társulat:* A Nemzeti Színház művészei és főiskolai hallgatók. *Színészek:* Bubik István (Jézus), Ivánka Csaba (Júdás), valamint Alföldi Róbert f.h., Jónás Rita f.h., Kovács Adél, Molnár Zsuzsa, Murányi Tünde f.h., Szakács Tibor f.h., Turóczy Éva f.h., Ungvári István f.h., Végh Péter, Zalán János f.h.

Az előadás színházkulturális kontextusa

A Nemzeti Színház *Godspell* előadása és annak felújításai több, mint egy évtizeden át szerepeltek a rendszerváltás időszakában is feladatát és helyét kereső intézmény repertoárjában, s a telt házas előadások mellett állandó lehetőséget biztosítottak pályakezdő fiataloknak a bemutatkozásra.

A *Godspell* egy viszonyítási pontok, kapaszkodók után kutató történelmi periódusban¹ került a Nemzeti Színház kamaraszínházának deszkáira. A formabontó zenés játék többségében pályakezdő szereplőgárdáján túl import-musical jellegével is egyedül állt a repertoáron: a színház zenés bemutatói

kivétel nélkül mind magyar szerzők művei voltak. A darab történetmesélésének formanyelvével és bibliai témaválasztásával az ugyancsak bibliai témájú és dramaturgiai felépítettségében hasonlóan töredezett *Csík-somlyói passió* (1981) által kijelölt utat követte. A szent szövegeket fricskázó musical (rendezés) azonban az alapjaiban hagyománytisztelő *Passióval* szemben új hangnak számított a Nemzeti heterogén repertoárján.

A bemutató egy évvel az 1989-es váratlan igazgatóváltást követően történt. A megkülönböztetett kritikai figyelem közepette az óvatosan haladó hagyományörzés és az általános forráshiány voltak azon premisszák, amelyek mentén Csiszár Imre második és egyben utolsó évadát indította 1990 őszén.² A *Godspell*, külföldi musicalként, a populáris vonalat képviselte az új bemutatók között: repertoárba illesztésével a Nemzeti, a korszak műsorpolitikai trendjéhez illeszkedve, lépést tett a népszínházi arculat kialakítása felé.

A *Godspell* első, szinte teljesen prózai verziója John-Michael Tebelak rendezői vizsgamunkája volt a Carnegie Mellon Egyetemi Stúdió Színpadán, 1970-ben; a darab néhány himnikus betétdalához Tebelak valamely barátja írt melódiákat. Ennek a shownak egy rövidített verziója került a Kelet-Manhattanben található Cafe la Mama színpadára, ahonnan producerek (Joseph Beruh and Edgar Lansbury) kezdeményezésére a Greenwich Village Cherry Lane Színházának 99 fős szín-

¹ CSISZÁR Imre, „A Nemzeti Színház új évadja elé”, *Kritika* 18, 10. sz. (1989): 36–37., 36.

² SZÁNTÓ Judit, „Színház a pártok fölött. Interjú Csiszár Imrével”, *Színház* 23, 11. sz. (1990): 7–9., 8.

padán már Stephen Schwartz zenéjével szólalt meg 1971-ben. Schwartzot a *Pipin* musical alapján kérték fel a producerek a *Godspell* melódiáinak komponálására.³ A különleges zenés játék a Broadway és nemzetközi sikerei, s nívumként ható formanyelve ellenére (vagy talán éppen emiatt)⁴ csupán a világsikerű *Jézus Krisztus Szupersztár* árnyékában⁵ haladt világhódító útján.⁶ 1986-ban, a *Jézus Krisztus Szupersztár* Dóm téri bemutatójának évében, az Ódry Színpadon debütált először Magyarországon.

A vaskerítésen túlról sokkal lassabban jutottak Magyarországra a később klasszikus-

³ URL: www.godspell.com/remembering-the-godspell-opening-50-years-later, hozzáférés: 2023.01.10.

⁴ „(...) a Stephen Schwartz készítette rock-musical, a *Godspell*, mintegy ellenpárja a Webber–Tim Rice páros *Jézus Krisztus Szupersztárjának*. (...) magával Jézussal mesélte el, s a Megváltó, nagyon is emberi módon, semmi magasztosat nem csempész be saját történetébe.” T-N., „Showman a Bibilából”, *Vasárnapi Hírek* 6, 27. sz. (1990): 9.

⁵ „A *Godspell* talán nem is annyira a »masscult«, mint sokkal inkább a »midcult«, még Umberto Eco számára is oly nehezen körvonalazható tartományába sorolható.” BÁN Zoltán András, „Az emberiség giccsnapjai”, *Színház* 24, 8. sz. (1991): 19–22., 20.

⁶ „A zajos New York-i fogadtatást hónapokon belül követte a szinte óriási londoni siker. (...) 1984-ben egy hiteles és sikeres német előadás jött létre Berlinben. Az első francia nyelvű előadás is gyorsan követte a londonit (1972. február 8., Párizs), majd 1973-ban létrejött az első olasz produkció is, Rómában. Mindenütt óriási siker. A 73-as év hozta meg az amerikai filmváltozatot is. 1976-ban a *Godspell* beköltözött az »igazi« Broadwayra, a Broadhurst Theater-be, és ott is ment közel kétezerszer (...)” GEBORA György, „*Godspell*”, *Színházi Élet* 1, 20. sz. (1990): 8–9., 9.

sá váló zenés világsikerek, mint napjainkban. A külföldi zenés darabok színpadra állításában a prózai színészek zenés képzésében is jeleskedő Színház- és Filmművészeti Főiskola viszont élen járt. Sorra jelentek meg a musical vizsgaelőadások az Ódryn. 1986-ban, újságírói beszámoló szerint,⁷ Horvai István osztályfőnök egy külföldi útjáról hazatérve ajánlotta Iglódi István zenés mesterség tanár figyelmébe a világban színdarabként és filmként már befutott *Godspell*-t. A musical későbbi magyar nyelvű dalszövegeinek szerzője, Gebora György másként emlékezett a színdarab és Iglódi István találkozására: Gebora szerint Komlói Zsuzsa, a főiskola egyik korrepetitora készített a hetvenes években egy kotta keresztmetszetet a musical zeneiből (melyre egy *Godspell*-rajongó amerikai akadémista-osztálytársa hívta fel a figyelmét),⁸ s mely alapján Marton László 1983-ban végzett osztályával Iglódi már létrehozott egy olyan zenés vizsgát, amelyben angol nyelven szerepeltek a *Godspell* dalai. Amikor Iglódi a Horvai-osztály 1986-os vizsgájához keresett zenés darabot, Komlói a *Godspell*-t javasolta.

A hazai ősbemutató átütő siker lett: a Horvai-osztály vizsgaelőadása, a teltházás főiskolai előadássorozat mellett, 1987 júliusában ötször Esztergomban, egy előadáson Zsámbékon, és kétszer a Városmajori Szabadtéri Színpadon is szerepelt.⁹ Az ősbemutatót követően Iglódi úgy nyilatkozott, hogy „komoly együttes-játékról van szó (...), nincsenek főszereplők és mellékszereplők (...),

⁷ Sz.B., „Példabeszédek a Városmajorban”, *Vasárnapi Hírek* 3, 32. sz. (1987): 6.

⁸ GÁSPÁR András, „A *Godspell*. Interjú Gebora György dalszövegíróval”, Budapest, 2022. november 6., <https://youtu.be/LxsdrldWgk8>, hozzáférés: 2023.01.10.

⁹ Iglódi István nyilatkozata Fiala Jánosnak. FIALA János, „Láttuk, hallottuk”, *Petőfi Rádió*, 1987. július 19. 10:45. Leirat az OSZMI archívumában.

ebből a szempontból főiskolások ideálisan alkalmasak (...) egy ilyen jellegű játék megteremtésére”.¹⁰ Sőt az egyik kritika szerint Iglódi úgy vélekedett, hogy „profi színháznak nem szabad bemutatnia a darabot, mert az csak vizsgálódásnak ideális”.¹¹ A *Godspell* azonban kinőtte az Ódry Színpadot. Profi színházi játéktörténete a főiskolai előadás-sorozat és a nyári vendéjjátékokat követően az 1987-es, Kerényi Miklós Gábor által rendezett debreceni, drámatagozatos diákokkal megsegített bemutatóval feltartóztathatatlannul elindult.¹² A Kerényi-féle rendezés az 1988-as Országos Színházi Találkozón csapatmunkáért járó különdíjat nyert, s külföldi turnét is megjárta. Ezt követően a musicalt 1989-ben, Sándor János rendezésében Pécsen is sikerrel játszották.¹³

A *Godspell* Karmelita Udvaron tartott nyári előbemutatójának próbái közben Iglódi új értelmezést adott azon szavainak, hogy vizsgálódásnál többet nem lát a darabban: „Azóta több színházban bemutatták, mindenütt sikert aratott. Amikor az Ódryn ment, azt mondtam: ezt a darabot csak romlatlan emberekkel lehet megcsinálni.”¹⁴

1990 szeptemberében a Nemzetiben fajsúlyos Vörösmarty- és Márai-bemutatókat tartottak.¹⁵ A hónap utolsó előtti napján, a hajdani karmelita kolostor színházzá átalakított templomában, egy júliusi előbemutatót követően (már közönség előtt tesztelve) csendültek fel a *Godspell* bakelit lemezekről

¹⁰ Uo.

¹¹ CSIZNER Ildikó, „Másodszor szól az ige”, *Színház* 21, 4. sz. (1988): 23.

¹² CSIZNER Ildikó, „Játék, amelyet komolyan kell venni”, *Új Tükör* 25, 35. sz. (1988): 28.

¹³ WALLINGER Endre, „Evangélium a színpadon”, *Dunántúli Napló*, 1989. okt. 28., 9.

¹⁴ BOZSÁN Eta, „*Godspell*”, *Pesti Műsor* 39, 27. sz. (1990): 25.

¹⁵ Csiszár Imre: *Csongor és Tünde*, 1990.09.21.; Sík Ferenc, *Kassai polgárok*, 1990.09.28.

sokak számára ismert,¹⁶ isten igéjét¹⁷ hirdető melódiái.

Dramatikus szöveg, dramaturgia

Az 1986-os Ódry színpadi ősbemutatóra egy a Broadway-en és a West Enden csiszolt szövegkönyv érkezett Magyarországra, melyről az alkotóknak és a kritikusoknak markánsan különböző véleménye volt.

Iglódi István szerint a *Godspell* „egy olyan előadás, aminek nincs meséje”,¹⁸ „irodalmi értelemben ez nem dráma, a Máté-evangélium idézeteire épül a darab”.¹⁹ A Jézust alakító Bubik István szerint „nem túl jó” a darab,²⁰ a színész pusztá ürügynek tekintette a szövegkönyvet arra, hogy a minőségi betétdalok elhangozhassanak.

Számos kritikus egyetértett ugyan a drámai felépítettséget hiányoló alkotói meglátásokkal, jelenetek laza fűzésének²¹ látva a

¹⁶ A *Godspell*ről – mint rock-operáról – már 1977-ben elismerően ír egy budapesti lemezszaküzlet, a *Hair*rel egy szinten emlegetve a zenét: „A *Godspell* iskolapéldája annak, hogyan lehet egy négytagú zenekarral s pár énekessel egész estét betöltő operát úgy előadni, hogy az izgalmas, érdekesítő legyen.” HORVÁTH Károly. „Két Rock opera”. *Ifjúmunkás* 21, 38. sz. (1977): 6.

¹⁷ Az 1986-os szövegkönyvön nyersfordítás-ként még az „Isten igéje” cím szerepelt. Forrás: SZFE irattár.

¹⁸ FIALA, „Láttuk, hallottuk”.

¹⁹ K.J., „Hittanóra a várban – interjú Iglódi Istvánnal”, *Reformátusok Lapja* 34, 49. sz. (1990): 7.

²⁰ SZÉMANN, „Az öttusázó Jézus – interjú a Jézust alakító Bubik Istvánnal”. *Heti Budapest* 2, 28. sz. (1990): 19.

²¹ „David Greene és J. M. Tebelak librettója tulajdonképpen nem más, mint jelenetek laza fűzése. Szöveg és szituáció sokkal kevésbé megkötött itt, mint a hasonló műveknél

művet, de kifejezetten méltatták a töredezett szerkezetet, mondván, „a példabeszédek azért nem unalmasak, mert a mai életre vetítve szólnak meg, jelenünk cinikus, köznap dialektusa válaszol rájuk”.²² Továbbá „a példázatok egyszerűségében megfogalmazott mélysége, a játékosságban kiteljesedő tanítások, a frivol mesterkéletlenség, ahogy a tanítványok az Urat hallgatják, az valóban maga az evangélium, és maga a színház”.²³

Sinka Erika fordító szerint a történet magyar nyelvre átültetése „nem volt igazán nehéz feladat”,²⁴ mivel a prózai szöveg jelentős része bibliai eredetű. Az intertextualitás végig vonul a darabon, a Károli féle fordítás Máté és Lukács evangéliumának szövegeivel több helyütt szó szerint, jelöletlenül integrálódik a dráma szövegébe, míg másutt átírva, parafrázálva. Sinka a dalszövegekhez csupán nyersfordításokat készített. A versek műfordítását, amelyek a kritika szerint „nagyon is mai szövegek”,²⁵ Gebora György illesztette a melódiákra. Geborát egy *Mary Poppins* tematikájú főiskolai zenés vizsga dalszövegeinek fordítását követően kereste meg Iglódi az Ódry Színpad *Godspell* vizsgaelőadásának előkészületei során a dalszövegek fordításának igényével. Versényi Ida, a Színház- és Filmművészeti Főiskola zenés mesterség tanára azt javasolta Geborának, hogy a készülő előadás dalszövegeit mindenképpen általánosítsa, azaz távolítsa el az egyházi tematikától. „Nagyon vigyáztam, hogy Schwartz rímszerkezetét megtartsam, a dalainak a

szokás.” TAKÁCS István, „Jézus a quiz-jockey”, *Népszava*, 1990. júl. 10., 6.

²² ALMÁSI Miklós, „*Godspell*”, *Kritika* 20,1. sz. (1991): 38–39., 39.

²³ RÓNA Katalin, „Isten – Betűről-betűre”, *Film, Színház, Muzsika* 34, 31. sz. (1990): 3–4., 4.

²⁴ NAGY Katalin. „Napközben – interjú Sinka Erika fordítóval”. *Petőfi Rádió*, 1987. augusztus 12. Leirat az OSZMI archívumában.

²⁵ TAKÁCS, „Jézus a quiz-jockey”, 6.

szellemét is. (...) vagyok olyan zenész, aki tudom, hogy mi van beleírva a zenébe” – nyilatkozta Gebora, aki Versényi kérésére a gospellek túlzott „ragyogását” és egyértelmű biblikus jellegét megkísérelte távol tartani a magyar szövegtől. Gebora elmondása szerint, amikor Iglódi először találkozott a magyar dalszöveggel, amely jelentős mértékben eltért az eredeti, angol nyelvű lírától, „szívszélhűdést kapott (...), majd olvasta, olvasta, és beleszeretett, és nem engedett változtatni.”²⁶

A *Day, by day* angol nyelvű, nyersfordított, valamint műfordított szövegeinek összevetése igazolja, hogy Gebora valóban élt az alkotói szabadsággal:

„Day by day, Day by day,
Oh, Dear Lord, Three things I pray: To see
thee more clearly,
Love thee more dearly,
Follow thee more nearly,
Day by day”
(Eredeti szöveg: J. M. Tebelak)

„Nap mint nap, nap mint nap,
Ó édes Istenem három dologért imádkozom:
Hogy jobban lássalak,
Hogy forróban szeresselek,
Hogy szorosabban kövesselek,
Nap mint nap.”
(Nyersfordítás: Sinka Erika)

„Igazság, örök fény,
Ó atyánk, így hívlak én:
Szívem feléd tárom,
Rögös utad járom,
Örök Fény”
(Műfordítás: Gebora György)

²⁶ GÁSPÁR, „A *Godspell*. Interjú Gebora György dalszövegíróval”, <https://youtu.be/LxsdrldWgk8>, hozzáférés: 2023.01.10.

Az 1990-es próbafolyamatra a színészvizsga szöveggönyve Gebora verseinek integrálásával módosult csupán.²⁷ Mindkét verzióban a Cafe la Mamában színpadra lépő színészcsapat keresztnévein voltak jelölve a karakterek,²⁸ ami azt eredményezte, hogy a szereplők saját civil nevükön szólították egymást a Várszínházban is.

A *Godspell* a Jézus-történet kevesebb drámai hangsúllyal bíró verziója, „a tragédiának nem azzal a katartikus erejével, mint a Lloyd Webber féle *Jézus Krisztus Szupersztár*”²⁹ – veti össze a két darabot egy kritika. A *Godspell*ben a játékosság és harsány humor valóban központi szervezőelem, a musical a maiságot a játék során rengeteg apró rögtönzéssel is aláhúzza. A jelenetfűzér sorra mesélteti el Jézussal saját történetét, aki „amolyan bibliai képzettségű showmanként jeleníti meg önnön csodatételeit, példabeszédeit, eljátszatja a történeteket, megelevenítve a köré gyűltekből azokat a figurákat, melyeket valamennyien jól ismerünk a Bibliából”.³⁰ A közönség tempósan sorjázó, Máté és Lukács evangéliumi történetei által inspirált helyzetgyakorlatokat, kreatívan megjelenített etűdsort lát, s magával ragadja a csapattá váló színészek közössége. A nézőt a farce-szerűen megelevenedő bibliai jelenetek, s a jelenetekből kibomló melódiák tempósan sodorják, de a darab végéhez közeledve, az utolsó vacsora jelenetéhez érve a nézőtér elcsendesül: „Az utolsó vacsora jelenet meghitt szertartásossága során a tanítá-

sokat sejteni vélő, a megértés útján elinduló, bohócból lett »apostolok« a Jézus által körbehordozott tükörbe tekintenek, s lemosásuk magukról a bohócmaszkokat. A Passió beteljesül (...).”³¹

A rendezés

A rendezői munka egyik legfőbb erénye a tapasztalt és a pályakezdő színészekből álló heterogén társulat hatékonyan működő alkotóközösségé formálása volt.

Iglódi időt hagyott a munkára: off-Broadwaynek használta a Karmelita Udvar nyári szabadtéri helyszínét, újrhangszerelte saját 1986-os rendezését, s egy nézőkön tesztelt produkciót helyezett ősszel kőszínházi repertoárra. A nyári próbafolyamat munkálatai során hangsúlyozta, hogy nem remake-re készül: „Más előadást kell csinálnom, mint annak idején az Ódryn. Én magam is más vagyok, a világ is változott körülöttünk.”³²

A recenziók nem felejtik el megemlíteni az emlékezetes ősbemutatót, de nem vetik a rendező szemére, hogy reprízt készített volna.³³ „Különösen gyanakvóvá tett az előadás, mivel a darabot Iglódi néhány éve

²⁷ Az 1990-es *Godspell* ügyelői példánya a Nemzeti Színház irattárában érhető el.

²⁸ Carol DE GIERE, „Where Are They Now? – *Godspell*’s Original Cast and Creators”, *Caroldegieri.com*, 2014, <https://caroldegieri.com/where-are-they-now-godspells-original-cast-and-creators/>, hozzáférés: 2023.09.18.

²⁹ TAKÁCS István, „Szentendre-pótló”, *Pesti Magyar Hírlap*, 1990. júl. 7., 4.

³⁰ T-N., „Showman a Bibilából”, 9.

³¹ FEISZINGER Marica, „Az olvasó kritizál”, *Film Színház Muzsika* 34, 31. sz. (1990): 12.

³² VÁRHEGYI, „A »tétkozló fiú« újra rendez”, *Népszava*, 1990. máj. 23., 6.

³³ Vö. „Újból elővette hát Iglódi István a már az Ódry Színpadon megrendezett *Godspell* című darabot. Jól tette.” NICHES Andrea, „Az Isteni (emberi) ige hirdetése”, *Pesti Hírlap*, 1990. júl. 7., 7.; „Iglódi István, aki annak idején főiskolai vizsgaelőadásként már sikerrel vitte a *Godspell*t, ezúttal a Karmelita udvaron, az őszi nemzeti színházbeli előadás előjátékaként látványos, tartalmas, jól értelmezett és érzelmekkel teli, hatásos előadást hozott létre.” RÓNA, „Isten – Betűről-betűre”, 4.; „Megőrizte az első rendezés frissességét, fiatalos lendületét.” T-N., „Showman a Bibilából”, 9.

megrendezte már növendékeivel a főiskolán. Kényelmes utánjátszás várható, Iglódival amúgy is bajok vannak” – fogalmaz az Iglódi pályájának alakulását rendszerint kritikával illető, vitathatatlan zenés szakmai sikerei fölött rendre átsikló Molnár Gál Péter is –, „kiszikkadtak rendezései (...), zenés darabokra vetett szemet (...), egy idő után feladtam nyomon követni botcsinálta musicaljeit (...).”³⁴ A *Godspell*t látva azonban Molnár Gál revideálja korábbi szigorú álláspontját: „a tehetség egyik biztos ismérve azonban, hányszor képes föltámadni. Reménytelennek látszó esetekben váratlan megrázza magát és új életképességét bizonyítja.”³⁵

Iglódi szereposztással kapcsolatos döntése jelezte, hogy az 1986-os magyarországi ősbemutatóhoz képest új úton járt. Az 1973-as amerikai szereposztás tíz főt számlált,³⁶ Iglódi a főiskolán követte az eredeti szöveggönyv instrukcióját – a hétfős Horvai-osztályhoz három vendégdiákot hívott –, de az 1990-es előadásban már az evangéliumot tekintette irányadónak: a Várszínházban Jézus történeteit, a bibliai apostolok számára utalva, tizenkét színész keltette életre.

Iglódi az előjátékban az eredeti szöveggönyv stilizált megoldását idéző koreográfiát alkalmazott:³⁷ egy tucatnyi fiatal fut az üres színpadra, s a késve érkezőnek a csoportból előlépő későbbi Júdás vörös szalagokat és egy mikrofont nyújt át; a „lekészt” színész

bólint, hátat fordítva letérdel, és szózatba kezd: „Én vagyok a Mindenható, a kezdet és vég nélkül való...”. A szereplő még csak a hangjával, akusztikus eszközzel jeleníti meg a benne élő Teremtőt – a liturgiák hangvétele idéző színész a közösség kiválasztottjává válik, s bevállalja a társai által vállalhatatlannak ítélt feladatot, sorsot. A prológban tehát Iglódi kevés fogódzót adott, szertartásos keretjátékot komponált, s ezzel előre vetítette, hogy nem a klasszikus történetmesélés szabályai szerint bonyolódó dramatikus történet következik, főként nem egy klasszikus musical: inkább „a történet »elemeltségét«, egyetemes keresztény régiókból még jelképesebb magasságokba való helyezését” hangsúlyozta.³⁸ Ezt a gondolatmenetet követi a metaforikus álnyitány után induló valódi nyitány, a Bábeli zűrzavar képpel, amelyet a kritika hol elnézően,³⁹ hol éllel kifogásolt: „Még brechti korszakának adóját fizeti (Iglódi), amikor a prológban Szókratész, Aquinói Szent Tamás, Luther Márton, Jean-Paul Sartre és Keresztelő Szent János mellett föllépteti Marx és Engels duettjét is”.⁴⁰ A fiatalok megannyi filozófus és gondolkodó nevét tartalmazó táblákat megvilágítva érkeznek, s a bölcsek gondolatainak esszenciáját összefoglaló melódiákat szólaltatnak meg, kezdetben szólóban. A dal végére a táblák súlyos kősziklákká válnak a kezekben. A jelenet végére kakofón zűrzavar jön létre, a zenei lezárást követően minden eszme a földre hull, s a Keresztelő Szent Jánosként színpadra lépő Ivánka Csaba előadásában, erős visszhang effekttel megsegítve, felcsendül egy, a kereszténység üzenetét hozó

³⁴ MOLNÁR GÁL Péter, „Taps”, *Mozgó Világ* 16, 9. sz. (1990): 123–127., 126.

³⁵ Uo.

³⁶ Carol DE GIERE, „Where Are They Now? – *Godspell*’s Original Cast and Creators”, *Caroldegiere.com*, 2014, <https://caroldegiere.com/where-are-they-now-godspells-original-cast-and-creators/>, hozzáférés: 2023.01.27.

³⁷ Eredeti szöveggönyv: <https://pdfslide.net/documents/godspell-libretto.html?page=1>, hozzáférés: 2023.01.27.

³⁸ KÁLLAI Katalin, „Evangélium”, *Színházi Élet* 1, 14. sz. (1990): 5.

³⁹ Uo.

⁴⁰ „Leszámítva a *Godspell* várszínházi előadásának elejét és a végét, amikor időszerűsíteni akarja a produkciót, valóban időszerű és elevenen élő előadást állított a közönség elé.” MOLNÁR GÁL, „Taps”, 126.

himnikus melódia. A szereplők talpra ugranak, s extázisban ismétlik a gospellet. Keresztelő Szent János (a későbbi Júdás) megszakítja az eufóriát, kiüldözi az új eszmétől lelkesült, eszeveszetten ünneplő csoportot, s azt kiabálja, hogy „teremjetelek a megtéréshez illő gyümölcsöt”, majd „felkonferálja” Jézust, aki nem vízzel keresztele, s erősebb nála. „Ő majd Szentlélekkel, s tűzzel keresztelel” – kiáltja. A nézőtérrel immáron Jézust jelölő golyós ruhában érkezik a megidézett, s miután megkeresztelkedik, belekezd az „Ó, védj meg urunk!” dalba. A dal hívó szava, igévé válik. Rongyruhákban színpadra özönlenek a kifestett arcú szereplők, akik, mint egy koncerten, együtt „buliznak” a Megváltóval: ők azok a bohócok, akik az előadás folyamán a „naiv ember szemével ismerkednek Jézus tanaival (...). Először őket kell meggyőznie Jézusnak igazáról.”⁴¹

A tempósan sorjázó bibliai témákra épülő etűdök mellett sebesen követik egymást Jézus tanításai is. Iglódi „igazi csapatmunkára épít”,⁴² nem szab gátat a kreativitásnak, és „a zene, ének, mozgás, tánc, világítás játékos szinkronja és ritmusa egyre önfeledtebb jókedvben bomlik ki”.⁴³ Iglódi egymással vetélkedő bohócokat szabadít a színpadra, akik hol *commedia del'arte*, hol árnyjáték, hol rap szám, hol „Most mutasd meg!” formájában próbálják a maguk infantilis módján magukévá tenni, értelmezni a Biblia tanításait: „Ám ebben a játékban a tréfák, kamaszos idétlenkedések, ugratások, gonoszkodások mögött a megváltás, az emberi önfeláldozás, a jobbik énünkbe vetett hit a tét”.⁴⁴

A főszereplő, Bubik István karakteréből következett az egész előadás korszerűségét meghatározó rendezői megoldás: hogy Jézust úgy fogalmazta meg, hogy egy „mai gondolkodó vagy közéleti (tévés, pop-, vagy

politikai) személyiség is lehetne. A Megváltó, nagyon is emberi módon, semmi magasztosat nem csempész be saját históriájába.”⁴⁵

Iglódi nem fogja vissza színészeit, harsány és intenzív az előadás, „egyetlen pillanatra sem »ül le«, tele van nagyon jó rendezői ötlettel, de soha nem billen át a mostanság divatos, napjaink politikáját előtérbe helyező ripacskodásba”.⁴⁶ Iglódi szabad szellemű rendezői nyelve „nemcsak lelkesítő, megható, fölkavaró és mulatságos, hanem olyan vagány is, hogy »isteni« mivoltában ennél már nem is lehetne emberibb”.⁴⁷ Folyamatos konfliktus viszi előre az epizodikus szerkezetű elbeszélést, amely Jézus és a történeteit, tanításait értelmezni, érteni, befogadni igyekvő, olykor lázadó és hitetlenkedő tanítványok között feszül.⁴⁸

Iglódi az önfeledt színpadi játék és a rockzene eszközszerének felszabadult elegyét alkalmazza színpadra, de fegyelmetten érkezik el az előadás az elkerülhetetlen végkifejlethez. Az utolsó vacsora jelenetétől „játékszegényebb a produkció”,⁴⁹ a szertartásrenden kívül tanúi vagyunk az apostolok megtisztulásának – a szereplők lemosásuk magukról színes bohócmaszkjaikat –, s az eszköztelen játék, valamint a rendező által megkövetelt természetes, lelassult tempó bizonyítja, hogy „Iglódi úgy tiszteli a Bibliát, s benne Jézus történetét, hogy nem engedélyez semmi farizeuskodást, semmi áláhitatot”.⁵⁰ A záró jelentsorban minden mozdulatnak hangsúlya és jelentése van, Iglódi új-

⁴⁵ T-N., „Showman a Bibilából”, 9.

⁴⁶ NICHs, „Az Isteni (emberi)...”, 7.

⁴⁷ KALLAI, „Evangélium”, 5.

⁴⁸ „Jézus és a tizenkét apostol »párbeszéde« (...) nemcsak az alá és fölérendelt szerepeket, a mester és tanítvány viszonyát mutatja be, hanem az értő, elfogadó és a lázadó, hitetlenkedő nézetek összecsapását is.” NICHs, „Az Isteni (emberi)...”, 7.

⁴⁹ ALMÁSI, „Godspell”, 39.

⁵⁰ TAKÁCS, „Jézus a quiz-jockey”, 6.

⁴¹ K.J., „Hittanóra a várban ...”, 7.

⁴² ALMÁSI, „Godspell”, 38.

⁴³ Uo., 39.

⁴⁴ TAKÁCS, „Jézus a quiz-jockey”, 6.

rafogalmazza a rituálét: „fontos momentum, hogy a keresztfát cipelő Jézus csókolja meg Júdást, ezzel még inkább feloldva az amúgy sem ellenszenves apostol szerepét, ezzel is egyértelművé téve, hogy a mondanivaló a mindenki számára ismeretes keresztényi erények általánossá tétele: a szeretet, a hit, a megbocsátás gyakorlása”.⁵¹

A keresztre feszítés képének kompozíciója puritán, mégis hatásos. Összhangban van az előadás egyenes és nyílt humorával, s a korábban elhangzott melódiák tisztaságával. Az egyszerű fa díszletelemre fellépő Jézus karjára, lábára maga Júdás helyezi az előadás nyitó képében megjelenő vörös szalagokat: a keretjáték körbe ér, „a játéknak, a tréfának vége, el kell vállalni a Golgotát. A darabban felnő egy új nemzedék, amelyik hisz.”⁵²

A *Godspell* rendezői munkájáról szinte kivétel nélkül elismeréssel szólt a kritika. Az előadás kimunkált formanyelve mögött biztos rendezői kéz, a zenés színház területén szerzett megannyi tapasztalat, és a főiskolai zenés mesterség tanítás termékeny hatása mutatkozik meg: „Iglódi (...) színész-mesterséget tanít a főiskolán. Nem haszontalanul. Az új fogalmazási rendszerekkel bíró növényedékek megtanították a színház lényegére. Visszavezették a színészi fogalmazás elsődlegességéhez.”⁵³

Színészi játék

A *Godspell* 1990-es előadásának erejére, dinamikájára, metakommunikatív üzeneteire erős hatással volt a főszerepet alakító, a Nemzeti Színházban zenés főszerepeit sikerre vivő, „karizmatikus egyéniségű Bubik István, mint Jézus”.⁵⁴ „Bubik a várszínházi *Godspell*-ben akár egy megértően energikus

grundvezér is lehetne, aki biztos kézzel neveli a köré csoportosuló srácokat és lányokat.”⁵⁵

A színdarab, s rendezői szempontból a színészvezetés legfontosabb erénye, hogy „Bubik Jézusként megtalált középhangján karnyújtásnyi közelségbe kerül. Fesztelenül közvetlen. Eldobva feszengő heroizmusát, erkölcsi súllyal és szelíd szellemi fölénnyel, elnéző türelemmel vesz részt a játékban.”⁵⁶ Ez a letisztult alakítás komoly, koncentrált színészi munkát, tapasztalatot, fegyelmezett felkészülést⁵⁷ és koncepciózus rendezői irányítást feltételez: „alakításával megteremtve a *Godspell* lényegét, a tanítást és szórakoztatást”.⁵⁸ A recenzensek egyetértének abban, hogy a főszereplő alakítása meghatározó, és mindenféle ájtatoskodást nélkülöz: ki bandavezérnek, ki tévés műsorvezetőnek vagy showmannek, sőt „quizjockey”-nek⁵⁹ látja. Bubik alakja modern figura, s mivel ő a játék origója, ő szervezi az eseményeket, így az előadás minden időtlenségre és általánosérvényűségre törekvő színházi eszköz (díszlet, jelmez, fényjáték, maszkok, keretjáték) ellenére nagyon is korszerű és jelen idejű.

A színészek magas színvonalú, kreatív és ötletgazdag, egyik karakterből a másikba, egyik játéktípusról a másikra könnyedén váltó munkája, s magas színvonalú vokális

⁵⁵ BÓTA Gábor, „A Bohóc, a mester, a grundfőnök”, *Reform* 3, 46. sz. (1990): 34.

⁵⁶ MOLNÁR GÁL, „Taps”, 126.

⁵⁷ „Elolvastam ismét Máté evangéliumát, egy civil teológus barátom pedig végignézte a próbákat. A vele folytatott beszélgetésekből sokat merítettem. A mozgásomat, a beszédemet úgymond »hétköznapi« kellett tennem, hogy ne kioktató, ájtatoskodó, hanem emberarcú Jézus lehessen.” – nyilatkozta Bubik István. KURUCZ Krisztina, „Hiszek a véletlenben – interjú Bubik Istvánnal”, *Magyarországon* 27, 35. sz. (1990): 27.

⁵⁸ RÓNA, „Isten – Betűről-betűre”, 4.

⁵⁹ TAKÁCS, „Jézus a quiz-jockey”, 6.

⁵¹ NICH, „Az Isteni (emberi)...”, 7.

⁵² K.J., „Hittanóra a várban ...”, 7.

⁵³ MOLNÁR GÁL, „Taps”, 126.

⁵⁴ KÁLLAI, „Evangélium”, 5.

megoldásai azt eredményezik, hogy az elemzők többsége homogénnek látta színészi teljesítményeket. A kritikusok többsége nem tett különbséget a főiskolai hallgatók és a színház tagjai között, akik mint a „musical-színészek”,⁶⁰ úgy működtek. „Ezt az előadást Iglódi és az ő »tanítványai« jókedvükben teremtettk. A Nemzeti Színház tehetségükben föllelkesült színészei éppúgy, mint a tehetséges és életkori kötelességüknél fogva lelkes főiskolások.”⁶¹ Legtöbb helyütt (a közönség és kritika is) a csapat létrejöttét méltatták, szemben az egyik recenzius azon megállapításával, hogy „nem egységes és nem összetartó ez a társaság”.⁶² A kiegyensúlyozatlan színészi teljesítményt szóvá tevő kritikus szerint is letagadhatatlan azonban a főiskolások részéről mutatott csapatjáték, a munka és a közös siker öröme, az oldottság, felszabadultság, gátlástalanság, felkészültség és képzettség. A Nemzeti Színház tapasztaltabb kollégáinak részéről a megbízhatóságot, visszafogottságot és erős szakmai kontrollt nevezte meg a recenzius alkotói attitűdként. Tény: a színház színészei profizmusukat működtetve „nem tombolnak együtt az ifjonccal”.⁶³ A helyzetgyakorlatok közepette vagy a dalok közben ugyanakkor mindenki megvillantja a személyiségét, magas szintű szakmai tudását. „Profik vannak a színpadon, amatőr lelkesedéssel (...)»

⁶⁰ „Azt is mondhatnánk rájuk: musicalszínészek. De talán jobb meghatározás, ha azt mondjuk: színészek, akik értik a mesterségüket.” Uo.

⁶¹ KALLAI, „Evangelium”, 5.

⁶² „A várszínházi közelségnek nemcsak előnye, hanem hátránya is van: itt megmutatkoznak a különbségek életkorban (a női terdek látványa!), ambícióban (rögtönzési hajlandóság!), lelkesedésben (szufla és spiritusz!).”

STUBER Andrea, „Bohókás bibliaóra”, *Esti Hírlap*, 1990. okt. 1., 2.

⁶³ Uo.

főszereplők: Bubik István, Ivánka Csaba, Kovács Adél, Molnár Zsuzsa, Császár Angela egészen »megifjadtak« a *Godspell* kedvéért.”⁶⁴

Iglódi azon szándéka, hogy együtt szerepeltesse a Nemzeti Színház társulati tagjait a főiskolásokkal, akik „magukkal hoztak mindent, amit csak egy harmadéves érezhet (...), jól működött: a fiatalok remekül beálltak a Nemzeti gárdájába”.⁶⁵ Ráadásul „lendületükkel magukkal húzták a színház idősebb generációját”,⁶⁶ akik az előadásban bebizonyították, hogy „a Nemzeti együttesében mennyien vannak, akik jól mozognak, bírják erővel is, és ráadásul még énekelnek, sőt karaktert is formálnak (...)».⁶⁷

Színházi látvány és hangzás

A színházi látványelemek (koreográfia, díszlet, jelmez) közös jellemzője az időtlenség és az általános érvényűsége törekvés. A Várszínház előadásának világa kortárs rituálét idéz.

A recenziusok musicalszínészi teljesítményként értékelték,⁶⁸ hogy *Godspell* csapatának tagjai a színészet mellett a mozgást és éneklést is szimultán magas szinten űzték. A „dramaturgiai szintű koreográfia”⁶⁹ kihasználja, hogy a műfaj más darabjaihoz képest kevésbé megkötött szöveg és szituáció a képlékeny, sokféle figurára tagolódó, s mégis egységes tömegnek nagy és tág lehetőséget ad. Devecseri Vera ezt a dramaturgiai vezérfonalat követte a játék alapvetően fontos elemét jelentő, számos helyen improvizatív vagy legalábbis improvizatívnak ható táncok megkomponálásánál. „A lábak-karok nem szinkronban emelkednek, az együttes

⁶⁴ BOZSÁN, „*Godspell*”, 25.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ FEISZINGER, „Az olvasó kritizál”, 12.

⁶⁷ TAKÁCS, „Akrobat, óóóh”, *Új Magyarország*, 1991. dec. 14., 9.

⁶⁸ TAKÁCS, „Jézus a quiz-jockey”, 6.

⁶⁹ Uo.

mozgások szépen indulnak, aztán valaki kiesik a tempóból⁷⁰ – értékelt egy kritikus, miközben a koreográfiában időről-időre megjelenő extatikus improvizációk koncepciózusan erősítették a rendezést átható rituálé jellegét. Egy feltöretlen és betöretlen közösséget látunk, „akiket még nem fertőzött meg semmi, akik nyílt, őszinte szívvel állnak az isteni igazság befogadására, a jelmez és a maszk is az ősi »törzsi« állapotokig vezet vissza. Az extatikus mozdulatok, a sokszor csak dobra épülő, rítusszerű zene és mozgás is ezt sugallja.”⁷¹

A jelmezek és a puritán díszlet – a hajdani karmelita templom fekete, üres tere a nyitóképben, majd a magasból leereszkedő vörös bordásfal (melynek lépcsőzete könnyen leemelhető), a színpadra behozott tucatnyi (ugyancsak vörös) kockaelem és a két vörös, lekapható lappal bíró asztal – annak érzetét erősítik, hogy a soron következő rituáléban bármiből bármi lehet,⁷² nincsenek korlátok. „Ez a »szegény színházi« kiállítás (...) a rafinált világítási effektusoktól kezd élni és válik igazán dinamikus téré, valamint az ugyancsak vendég Rátkai Erzsébet azonos színben (narancs és vörös) komponált egységes hangulatú kosztümjeitől.”⁷³

A díszlet kapcsán Iglódi ragaszkodott a főiskolai szetthez, amely az időtlenség érzetét kölcsönözte a látványnak, s a színészi kreativitásnak szinte határtalan lehetőséget biztosított. Az 1986-os ősbemutatóhoz képest újdonságként szerepelt a várszínházi előadásban egy fekete szalagokból álló, éterien lebegő körfüggöny, amelynek hátsó trégerre szerelt egysége a földig ereszkedett a keresztre feszítés képében, engedve, hogy a hátteret borító, hátulról megvilágított operafólia éteri fénybe vonja a jelenetet. A jel-

mezek „foltos gyolcsai”,⁷⁴ összhangban az immateriális körfüggönnyel, minden aktualizáló asszociációt kerültek.

A professzionálisnak ható gospel hangzásban – azon túl, hogy a társulat színészei közül többen zenészként is sikeresek voltak, s a szereplők a szólóikat, duettjeiket pontosan,⁷⁵ átélten, humorral és lendületesen énekeltek –,⁷⁶ fontos szerepe volt a Fekete Mari zenei vezető által összeállított, jazz tanszakról érkező, a műfaj követelményeit tökéletesen ismerő rockzenekarnak és a nyolctagú vokálnak. A nagy találmány a zenei csontvázat, alapot adó hangszerek mellett a zenekari árokban hangszerként funkcionáló vokál, amely profi énekeseivel gondoskodott a több szolamú dalok professzionális megszólaltatásáról.⁷⁷

A darab betétdalainak fegyelmezett és pontos előadásán túl, a prózai szöveg és szituációk felszabadult formanyelve átsugárzik a zenei anyag kezelésére is: a kíséret zenei idézetekkel, poénokkal is dolgozott, s „az ironikus gegek nemcsak feldúsítják az előadás játék-potenciálját, de Iglódi ezekkel az ötletekkel fel is frissítette a több mint húsz éves művet”.⁷⁸

⁷⁴ STUBER, „Bohókás bibliaóra”, 2.

⁷⁵ ALMÁSI, „Godspell”, 39.

⁷⁶ NICH, „Az Isteni (emberi)...”, 7.

⁷⁷ GÁSPÁR András, „Iglódi István: *Godspell*. Interjú az előadás zenei vezetőjével, Fekete Marival”, Budapest, 2022. december 5. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=na7nUgxLjdQ>, hozzáférés: 2023.01.27.

⁷⁸ „Az eredeti zenei kontextusba ironikus kikacsintással olykor más elemeket is beidéz, például mikor a bohócoknak nem jut eszébe, mi is az »adógaras«, felhangzik a *Cabaret* »Money, money, money« számának néhány taktusa – poén. De beleszó tangót, magyar nótát, bécsi keringőt, magyar táncdalt is (...).” ALMÁSI, „Godspell”, 39.

⁷⁰ ALMÁSI, „Godspell”, 39.

⁷¹ NICH, „Az Isteni (emberi)...”, 7.

⁷² KELEMEN Gyula, „Kevés pénzből, sok fantáziával”, *Vasárnapi Hírek* 6, 26. sz. (1990): 8.

⁷³ ALMÁSI, „Godspell”, 39.

Az előadás hatástörténete

A *Godspell* újra és újra feltűnt más magyarországi színházak repertoárján is. Volt, ahol kísérletező szándékkal nyúltak az anyaghoz, s színművészeti egyetemi hallgatók vizsgaelőadásaként is többször előkerült. Bár az 1986-os magyarországi ősbemutatóhoz és az 1990-es várszínházi előadáshoz hasonló átütő sikerről sehol sem számoltak be a kritikák, a színészcentrikus darab takarékos költségvetésre lehetőséget adó szerény szcenikai igényeivel, értékközvetítő tematikájával, szórakoztató műfajával, s az alkotói szabadságnak teret nyitó dramaturgiai konstrukciójával mindenütt kockázatmentes választásnak bizonyult.

A Nemzeti Színház élére 1991-ben kinevezett új színházigazgató, Ablonczy László követendőnek tartotta a *Godspell*-lel 1990-ben megkezdett folyamatot, a fiatalok bevonását a Nemzeti Színház munkájába,⁷⁹ s bár a *Godspell* első szereposztásának gerincét adó Horvai-osztályosok közül végül senki sem szerződött a Nemzeti Színházhoz, a *Godspell*-lel indult fiatalításra irányuló kezdeményezés folytatódott az intézményben. Több olyan előadás is született ekkor a Nemzetiben és a Várszínházban, amelyek főiskolásoknak, frissen végzetteknek, később akadémiai növendékeknek is adtak bemutatkozási lehetőséget komoly szerepekben.

1991 őszén történtek a *Godspell* előadás első szerepátvételei, melynek során Iglódi első és egyben utolsó saját színészosztálynak harmadéves hallgatóit, valamint a negyedéves Kerényi-osztály három növendékét építette a produkcióba. Az előadás 1992-es, székesfehérvári vendégszereplése kapcsán egy helyi újságíró, a korábbi recenziókhöz hasonlóan, „szédületes lendületű, jókedvű” produkcióról, valamint „sikerbiztos”

zenéről és táncról számolt be. „Csak éppen kevésbé fedezhető fel benne a négerek liturgikus zenei stílusa, a gospel” – tette hozzá a kritikus.⁸⁰

Az 1990-es *Godspell* rendezést négy évadon keresztül tartotta műsoron a Nemzeti Színház, évadonként módosuló szereposztással. 1995-ben Iglódi, megbízott főrendezőként készített egy reprízt (a székesfehérvári Vörösmarty Színházzal koprodukcióban), egyetlen főiskolást, s főként az Ablonczy által támogatott Akadémián végzett növendékeket léptetve a Várszínház színpadára. 2002-ben Iglódi a Pesti Magyar Színház igazgatójaként a nagyszínház repertoárjára vette a legújabb *Godspell*-t, a színház fiatalabb generációjával, valamint a Színház- és Filmművészeti Egyetemen frissen diplomázott és az Akadémián tanuló, illetve Akadémiát végzett fiatalokkal. A 2002-es előadás kritikája akár a 1990-es premierről is íródhatott volna: „a változatos, villanásnyi szerepeket nagyon fiatal, jó humorú, tehetséges színészek játszották.”⁸¹

A *Godspell* változatlan színvonalú újabb és újabb bemutatói továbbra is lehetőséget nyújtottak fiatal művészek bemutatkozására: Iglódi minden szereposztásban kiegyensúlyozottan funkcionáló együtteseket épített az idősebb és a pályakezdő színészek generációiból, s az évek során több *Godspell*-ben színpadra lépő fiatal meghatározó színésze lett az új évezredre Magyar Színházzá alakult intézménynek.

A két újabb bemutató során (1995, 2002) Iglódi nem követte az 1990-es várszínházi előadás evangélium-hű „szereposztását”. 1995-ben tizenöt, 2002-ben (a nagyszínpadra komponálva) tizenhét főre növelte a Jézussal feleselő apostolok számát. A 2002-es

⁸⁰ KULICH, „Isteni rock-játék”, *Fejér Megyei Hírlap*, 1992. nov. 27., 5.

⁸¹ GANTNER Ilona, „Példabeszédek musicalben elbeszélve”, *Vasárnapi Hírek* 18, 10. sz. (2002): 12.

⁷⁹ SZEGHALMI Elemér, „A színház a nemzet szívverése”, *Magyar Fórum* 4, 22. sz. (1992): 8.

előadás esetében elkerülhetetlen volt a stáb bővítése, mivel a nagyszínpadon elveszett volna az 1990-es bemutató tizenhárom főt számláló színészcsapata.

A látvánnyal kapcsolatos fejlesztés főként a szereplőgárda tekintetében, a nagyobb „tömeg” használatának koncepciójában volt tetten érhető. A koreográfusok és mozgásfelelősök személye változott ugyan,⁸² minden egyéb „elem” azonban változatlan maradt. A díszlettervező személyéhez és az ősbemutató bevált puritán, minimáldíszlethez ragaszkodott a rendező, s Rátkai Erzsébet jelmeztervező koncepciója is csupán annyiban módosult 2002-re, hogy a ötvözte az 1990-es várszínházi bemutató és az 1986-os Ódry színpadi ősbemutató megoldásait: a „bohócok” rongyszerű öltözetben (a Várszínház bemutatójához hasonlóan), míg a Jézust alakító Jegercsik Csaba hófehér ruhában (az Ódry Színpad Szarvas József által játszott megváltójának öltözképe rímelve) formálta szerepét.

2000-től a Nemzeti Színház Pesti Magyar Színházként folytatta működését, s új korszak köszöntött a kultúrharcban szétilált társulatra: „Boldogok a show evangélistái, mert övék a közönség szeretete” – szól egy kritika Iglódi negyedik, s egyben utolsó *Godspell*-rendezéséről 2002-ben –, (...) a társulatnak csak használt, hogy kikerült a nagy védernyő alól. Mintha a kíméletlen trónfosztással együtt a csapat is felszabadult volna a nemzeti jelzőhöz kötődő »nyomás«, az örökös megfelelés kényszere alól. Mindenesetre mostanában egyre jobb, merészebb és lendületesebb előadások készülnek a Hevesi Sándor téren (...)»⁸³ – összegezte véleményét a kritikus az Iglódi István által igazga-

tott Pesti Magyar Színház népszínházi irányba tartó repertoárjára utalva.

Bibliográfia

- ALMÁSI Miklós. „Godspell”. *Kritika* 20,1. sz. (1991): 38–39.
- BÁN Zoltán András. „Az emberiség giccsnapjai”. *Színház* 24, 8. sz. (1991): 19–22.
- BÓTA Gábor. „A Bohóc, a mester, a grundfőnök”. *Reform* 3, 46. sz. (1990): 34.
- BOZSÁN Eta. „Godspell”. *Pesti Műsor* 39, 27. sz. (1990): 25.
- DE GIERE, Carol. „Where Are They Now? – Godspell's Original Cast and Creators”. *Caroldegere.com*, 2014, <https://caroldegere.com/where-are-they-now-godspells-original-cast-and-creators/>, hozzáférés: 2023.09.18.
- CSISZÁR Imre. „A Nemzeti Színház új évadja elé”. *Kritika* 18, 10. sz. (1989): 36–37.
- CSIZNER Ildikó. „Másodszor szól az ige”. *Színház* 21, 4. sz. (1988): 23.
- CSIZNER Ildikó. „Játék, amelyet komolyan kell venni”. *Új Tükör* 25, 35. sz. (1988): 28.
- FEISZINGER Marica. „Az olvasó kritizál”. *Film Színház Muzsika* 34, 31. sz. (1990): 12.
- FIALA János. „Láttuk, hallottuk”. *Petőfi Rádió*, 1987. július 19. 10:45. Leirat az OSZMI archívumában.
- GANTNER Ilona. „Példabeszédek musicalben elbeszélve”. *Vasárnapi Hírek* 18, 10. sz. (2002): 12.
- GÁSPÁR András. „A Godspell. Interjú Gebora György dalszövegíróval”. Budapest, 2022. november 6. <https://youtu.be/LxsdrldWgk8>.
- GÁSPÁR András. „Iglódi István: Godspell. Interjú az előadás zenei vezetőjével, Fekete Marival”. Budapest, 2022. december 5. <https://www.youtube.com/watch?v=na7nU9xLjdQ>.
- GEBORA György. „Godspell”. *Színházi Élet* 1, 20. sz. (1990): 8–9.
- HORVÁTH Károly. „Két Rock opera”. *Ifjúmunkás* 21, 38. sz. (1977): 6.

⁸² Az 1995-ös előadás koreográfusa Sebestyén Csaba volt, míg a 2002-es előadásban Fincza Erika, Gyöngyösi Tamás és C. Nagy István feleltek a mozgásért.

⁸³ GANTNER, „Példabeszédek...”, 12.

- KÁLLAI Katalin. „Evangélium”. *Színházi Élet* 1, 14. sz. (1990): 5.
- KELEMEN Gyula. „Kevés pénzből, sok fantáziával”. *Vasárnapi Hírek* 6, 26. sz. (1990): 8.
- K.J. „Hittanóra a várban – interjú Iglódi Istvánval”. *Reformátusok Lapja* 34, 49. sz. (1990): 7.
- KULICH. „Isteni rock-játék”. *Fejér Megyei Hírlap*, 1992. nov. 27., 5.
- KURUCZ Krisztina. „Hiszek a véletlenben – interjú Bubik Istvánval”. *Magyarország* 27, 35. sz. (1990): 27.
- MOLNÁR GÁL Péter. „Taps”. *Mozgó Világ* 16, 9. sz. (1990): 123–127.
- NAGY Katalin. „Napközben – interjú Sinka Erika fordítóval”. *Petőfi Rádió*, 1987. augusztus 12. Leirat az OSZMI archívumban.
- NICHs Andrea. „Az Isteni (emberi) ige hirdetése”. *Pesti Hírlap*, 1990. júl. 7., 7.
- RÓNA Katalin. „Isten – Betűről-betűre”. *Film, Színház, Muzsika* 34, 31. sz. (1990): 3–4.
- STUBER Andrea. „Bohókás bibliaóra”. *Esti Hírlap*, 1990. okt. 1., 2.
- SZÁNTÓ Judit. „Színház a pártok fölött. Interjú Csiszár Imrével”. *Színház* 23, 11. sz. (1990): 7–9.
- Sz.B. „Példabeszédek a Városmajorban”. *Vasárnapi Hírek* 3, 32. sz. (1987): 6.
- SZEGHALMI Elemér. „A színház a nemzet szívverése”. *Magyar Fórum* 4, 22. sz. (1992): 8.
- SZÉMANN, „Az öttusázó Jézus – interjú a Jézust alakító Bubik Istvánval”. *Heti Budapest* 2, 28. sz. (1990): 19.
- TAKÁCS István. „Jézus a quiz-jockey”. *Népszava*, 1990. júl. 10., 6.
- TAKÁCS István. „Szentendre-pótló”. *Pest Megyei Hírlap*, 1990. júl. 7., 4.
- TAKÁCS. „Akrobat, óooh”. *Új Magyarország*, 1991. dec. 14., 9.
- T-N. „Showman a Bibilából”. *Vasárnapi Hírek* 6, 27. sz. (1990): 9.
- VÁRHEGYI. „A »tékozló fiú« újra rendez”. *Népszava*, 1990. máj. 23., 6.
- WALLINGER Endre. „Evangélium a színpadon”. *Dunántúli Napló*, 1989. okt. 28., 9.